

МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОН МАДАНИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ

Нодира Пўлатова

Навоий давлат педагогика институти магистри

Шахноза Холикулова (PhD)

Навоий давлат педагогика институти

Ўзбекистон

Аннотация: Ушбу мақолада муаллиф мустақиллик йилларида Ўзбекистонда миллий маданиятнинг қайта тикланишига бўлган эҳтиёж ва маданий мероснинг тикланишига асос бўлган қонунчилик ҳужжатлари ҳақида маълумот берилган. Ушбу ҳужжатлар доирасида амалга оширилган ишлар ҳусусида манбалар асосида қисқача маълумот берилган

Калит сўзлар: маънавият, миллий онг, миллий қадриятлар, маданий мерос, ЮНЕСКО, қонунчилик асослари, маданий изчиллик, миллий санъат, диний қадриятлар.

Мустақиллик йилларида ижтимоий ҳаётнинг барча йўналишларида бўлганидек маданий ҳаётда ҳам тубдан ўзгаришлар юз берди. Шаклан ҳам, мазмунан ҳам миллий маданиятнинг ривожланиши учун кенг имкониятлар яратилди. Шунингдек, мамлакатимизда маданият ва санъат соҳалари истиқлол даврида миллий қадриятлар ва замонавий тендецияларга асосланган ҳолда ривожланиш имкониятига эга бўлди.

Ўзбекистон Республикасининг бюиринчи Президенти И.А.Каримов: “Маънавият соҳасидаги энг асосий вазифамиз – миллий қадриятларимизни тиклаш, ўзлгимизни англаш, миллий ғоя ва мафқурани шакллантириш, муқаддас динимизнинг маънавий ҳаётимиздаги ўрни ва хурматини тиклаш каби мустақиллик йилларидаги бошлаган эзгу ишларимизни изчиллик билан давом

этириш, уларни янги босқичга кўтариш ва таъсирчанлигини кучайтиришдир”[1] деб таъкидлаган эди.

Дарҳақиқат, шундай. Маънавият маърафат соҳасини ривожлантирмасдан ижтимоий ҳаётнинг бирор – бир соҳасида кўзланган мақсадга эришиш мумкин эмас эди. Шунинг учун Ўзбекистон ҳукумати истиқлолнинг дастлабки кунлариданоқ мазкур масалага эътиборни кучайтирди[2]. Ўзбекистон жамиятида маънавий соҳадаги ислоҳатларни амалга ошириш учун энг аввало собиқ иттифоқ тузумига ҳос бўлган сиёсий-мафкуравий яккаҳоқимликдан ҳолос бўлиш, маънавиятни ривожлантиришнинг янги назарий асосларини ишлаб чиқиш, маданият тараққиётини белгилашга ёрдам берувчи ҳуқуқий асосларини яратиш лозим эди.

Айни пайтда маданиятни бошқаришни такомиллаштиришга алоҳида эътибор бера бошлади. Айниқса, бу борада Ўзбекистон Республика Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги тўғрисида Низом” (1992 йил 30 июн) алоҳида аҳамиятга эга бўлди. Унда вазирликнинг ташкилий тузилмаларини такомиллаштириш ҳамда иш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари белгилаб берилди. Шунингдек, “Ўзбекистонда театр ва мусиқа санъатини янада ривожлантиришни кўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (1995 йил 25 октябрь), “Республикада мусиқий таълимни, маданият ва санъат ўқув юртлари фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги (1996 йил 31 декабр), “Ўзбекистонда миллий рақс, хореография санъатини ривожлантириш тўғрисида”ги (1997 йил 8 январ), “Ўзбекистон театр санъатини ривожлантириш тўғрисида”ги (1998 йил 26 март) Фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистонда миллий рақс, хореография санъатини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (1997 йил 21 феврал), “Ўзбеку театр” ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги (1998 йил 22 май), “Ўзбекнаво” гастрол-концерт бирлашмаси фаолиятини янада такомиллиштириш тўғрисида”ги (1999 йил 4 май), “Эстрада кўшиқчилик санъатини янада ривожлантириш тўғрисида”ги (2001 йил 26 июн) қарорлари Республика

маънавий ҳаётида чуқур сифат ўзгаришлари ва жиддий ислохотларини амалга оширишда муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Мустақиллик шароитида ушбу масалага муносабат тубдан ўзгарди. Комлесклилик, илмийлик, тарихийлик, инсонийлик, миллий ва умуминсоний кадрлар уйғунлиги, системалилик каби сифат жиҳатдан янги миллий истиқлол ғоялари манфаатларига мос маданиятга раҳбарлик қилиш ва бошқаришнинг тамоиллари ишлаб чиқилди.

Ўзбекистон Республикасининг буюринчи Президенти И.А.Каримовнинг “жамият тариққийетини асоси уни муқаррар фалокатдан қутқариб қоладиган ягона куч маърифатдир” [3] деб такидлаши бу борадаги ислохотларнинг тўғрилигига ва давомийлигига ишора эди. “Маънавий ва маърифат” жамоатчилик маркази фаолиятини янада такомиллатириш ва самарадорлигани ошириш тўғрисида”ги (1996 йил 9 сентябр) Фармон эса мазкур соҳани ривожлантириш давлат сиёсатининг бош мақсади эканлигидан дарак берарди.

Ўзбек халқининг бой маънавий меросини тиклаш, мустаҳкамлаш борасида жуда ката ишлар бажарилди. Ижтимоий жараёнлар бой ва кўҳна тарихимида ўтган буюк аллома, мутафаккирлар шахсига нисбатан муносабатларни ўзгартириб юборди. Тарихий жараён, унда ўтган буюк шахсларга баҳо беришда ҳаққонийлик, тарихийлик, илмийлик, холисликдан иборат яратган методологик назарияга асос солинди.

Абу Али Ибн Сино, Аби Райхон Беруний, Муҳаммад Хоразмий, Абу Наср Фаробий, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур каби мутафаккирларнинг асарлари нашр этила бошланди. Абдуҳолиқ Гиждувоний, Баҳоваддин Нақшбандий, Имом Ал-Бухорий, Муҳаммад Ат-Термизий, Амад Яссавий, Бурҳониддин Марғилонийларнинг руҳи шод этилди. Абдулла Қодирий, Абдулҳамид Чўлпон, Абдурауф Фитрат, Усмон Носир каби Ватанимиз озодлиги йўлида шаҳид кетган сиймоларимиз номи, хурмати жойига қўйилди [4]. ЮНЕСКО қарорига биноан 1994 йилда Париж, Истамбул, Карачида, буюк фалакиёт олими Мирзо Улуғбек таваллудининг 600 йилик юбилеи байрам қилинди. Шерият мулкининг султони Алишер Навоийнинг

1991 йилда 550, 2001 йилда 560 йиллик тўйини нишонлаш, 1992 йилдан анаънавий машрабхонлик кунларининг ўтказилиши мамлакат маънавий-маданий ҳаётида катта воқеа бўлди[2].

Дин ва диний қадриятларга муносабатимиз ўзгара бошлади. Президентимизнинг “Мусулмонларнинг Саудия Арабистонга ҳаж қилиши тўғрисида”ги (1990 йил 2 июн)”. Ўзбекистон Республикасининг” Вазирлар маҳкамаси ҳузурида динишлари бўйича комитет ташкил қилиш тўғрисида”ги (1992 йил 7 март), “Рўза ҳайитни дам олиш куни деб элон қилиш тўғрисида”ги (1992 йил 27 март) Фармонлари, Ўзбекистон Республикасининг “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар ҳақида”ги (1998 йил) қонуни, 1995 йилда Тошкентда Халқаро Ислом унверситетининг ташкил топиши миллий маданий соҳадаги чуқур ислохотлар натижаси сифатида баҳолаш мумкин. Истиқлол йилларида мамлакатимиздаги тарихий ва маданий ёдгорликларни сақлаш, таъмирлаш улардан маънавий-мафкуравий, тарбиявий мақсадларда фойдаланишда ҳам катта ишлар бажарилди.

Бу даврда мамлакатимизда 10 минга яқин шундай ёдгорликлар бўлиб, улардан 7 мингга яқини Давлат муҳофазасига олинди. Ўзбекистон Республикасининг маданий меросни муҳофаза қилиш бўйича қонуни, “Мерос” умуммамлакат дастури, “Ўзбекистонда маданий меросни сақлаш ва ундан фойдаланишнинг 2000 йилгача бўлган даврдаги асосий йўналишлари” каби муҳим ҳужжатлар бу соҳада жиддий ўзгаришларни амалга оширишга имкон берди.

Шунингдек, ёдгорликларни Илмий ўрганиш соҳасида ЮНЕСКО экспертлари билан ҳамкорликда “Ўзбекистон маданий меросини тиклаш ва уни мўтадил ривожлантириш” дастури доирасида муайян ишлар амалга оширилди. Бу борада Шаҳрисабз, Хива, Бухоро, Тошкент, Марғилон Самарқанд каби шаҳарларда олиб борилган ишлар айниқса диққатга сазавор бўлди. Жумладан, Самарқандаги Регистон, Гўри Амир мажмуалари, Бибихоним масжидида, Шаҳрисабздаги Оқсарой, арки Дерут-тиловат, Дасус-Саодат, мажмуаларида, Қаршидаги Кўк Гумбаз масжиди, Қиличбой мадрасалари ҳар

жихатдан янгиланди. Тамирлаш ишлари учун ажратилган пул маблағларининг миқдори ҳам ортиб борди. Агар 1998 йилда бу мақсадлар учун 650 млн., 1999 йилда 700 млн. сўм сарланган бўлса, 2000 йилда бу рақам 750 млн. сўмга етди [5].

Ушбу муаммоларни малакали мутахасис ходимлар билан таъминлаш ишларига ҳам алоҳида эътибор берилди. Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат Маданият институти, Мухтор Ашрафий номидаги консерваторияси, Маннон Уйғур номидаги Тошкент Давлат Санъат институти, Миллий рақс ва хореография олий мактаби, 23 та ўрта махсус билим юртлари кўплаб юқори малакали ходимларни тайёрладилар[5]. Консерваториянинг жаҳон андозаларига жавоб берадиган маҳобатли биноси куриб ишга тушурилди.

Шундай қилиб, хулоса сифатида шуни таъкидлаш мумкинки мустақиллик йилларида бозор муносабатининг табиий қийинчиликлари, ўтиш даврининг ўзига хос хусусиятларига қарамасдан мамлакатимизда маданий ислохотлар борасида жиддий ишлар амалга оширилди. Бироқ, бажарилиши керак бўлган ишлар ҳали жуда кўп. Маданият масканлари томонидан ўтказилаётган тадбирлар самардорлигини ошириш, манавий ҳаёт демократлаштириш, санъаткорлар ижтимоий обройини ошириш ҳозирги кундаги муҳим масаладир. Мамлакатимиз ҳукумати томонидан олиб борилаётган жиддий маданий сиёсат, шубҳасиз, юқоридаги вазифаларни ҳал этиш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов. И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч.-Т.: Маънавият, 2008. –Б. 15.
2. Jo‘rayev N. O‘zbekiston tarixi (Milliy istiqlol davri) 3-kitob / Mas’ul muharrir N. Abduazizova. – Т.: “Sharq”, 2011. – В. 543. – В. 542.
3. Каримов И. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. –Т.; 1998. –Б. 7.
4. Ўзбекистон санъати (1991-201 йиллар) // Таҳрир ҳайати: Х. Караматов, Н. Жўраев, Т. Қўзиев ва бошқалар. – Т.: “Шарқ”, 2001. – Б. 131.
5. Ўзбекистон статистика қўмитаси <https://stat.uz/uz/>